บทที่ 3

ระบบเสียงของภาษาสันสกฤตผสมในอัธยายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลลิตวิสตระ

ระบบเสียงที่ใช้เป็นหลักในลลิตวิสตระคือระบบเสียงของภาษาสันสกฤต หน่วยเสียงทั้งหมดที่ใช้ มี ดังนี้[1]

1. <u>หน่วยเสียงสระ</u> ได้แก่

หน่วยเสียงสระเดี่ยว (Monopthong) คือหน่วยเสียง อ อา อิ อี อุ อู ฤ ฤา ฦ ฦา

หน่วยเสียงสังยุกตสระ (Dipthong) คือหน่วยเสียง เอ ไอ โอ เอา

2. <u>หน่วยเสียงพยัญชนะ</u> ได้แก่

หน่วยเสียงมูลพยัญชนะวรรค (Mute) คือ

เกิดที่คอ (Guttural) ได้แก่ หน่วยเสียง ก ข ค ฆ ง

เกิดที่เพดาน(Palatal) ได้แก่ จ ฉ ช ฌ ญ

เกิดที่ยอดเพดาน (Cerebral)ได้แก่หน่วยเสียง ฏ ฐ ฑ ฒ ณ

เกิดที่ฟัน (Dental) ได้แก่หน่วยเสียง ต ถ ท ธ น

เกิดที่ริมฝีปาก (Labial) ได้แก่หน่วยเสียง ป ผ พ ภ ม

นอกจากนี้ ยังมีอนุสวารและอนุนาสิก

---

[1]C.C.Uhlenbeck, A Manual of Sanskrit Phonetics, (Delhi: Munshi-ram Manoharlal Publisher Pvt., 1977), p. 6. cf.

Mayrhofer., pp. 17-18.

Katre, Prakrit Languages and their Contribution to Indian Culture, p. 51 ff.

หน่วยเสียงพยัญชนะอรรธสระ (Semi-vowel) ได้แก่หน่วยเสียง ย ร ล ว

หน่วยเสียงพยัญชนะอูษมัน (Sibilant) ได้แก่หน่วยเสียง ศ ษ ส

หน่วยเสียงธนิต (Aspirate) ได้แก่หน่วยเสียง ห และตัว ห ที่มาจากวิสรรค

ลักษณะพิเศษของหน่วยเสียงพยัญชนะ ในภาษาสันสกฤตคือหน่วยเสียงหนึ่งๆสามารถสังโยคกับหน่วยเสียงอื่นได้แม้จะอยู่ต่างฐานกรณ์ การสังโยคของหน่วยเสียงมีตั้งแต่ 2 หน่วยเสียงหรือมากกว่านั้น หน่วยเสียงทั้งหมดผู้วิจัยกล่าวสรุปด้วยตัวอักษรโรมันเป็นตาราง ดังนี้

Consonants			Guttural	Palatal	Celebral	dental	Labial
st	vl	unas	k	c	ṭ	t	p
	vl	as	kh	ch	ṭh	th	ph
	vd	unas	g	j	ḍ	d	b
	vd	as	gh	jh	ḍh	dh	bh
nasals			ṅ	ñ	ṇ	n	m
semivowels				y	r	l	v
	vl		ḥ	ś	ṣ	s	
	vd		h				

Vowels	Guttural		Palatal	Cerebral	Dental	Labial
Short	a		i	ṛ	ḷ	u
Long	ā		ī,e	ṝ	ḹ	ū,o
Dipthongs			ai			au

2

การเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงในคัมภีร์ฤคฺวิสสาระ

ที่จริงภาษาทุกภาษาหากมีผู้ใช้อยู่ ย่อมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้วยภาษาที่มนุษย์ใช้อยู่นั้น เกี่ยวข้องกับมนุษย์ผู้ใช้ซึ่งมีชีวิต มนุษย์ต้องใช้ภาษานั้น ๆ เพื่อการติดต่อสื่อสาร ทำให้ภาษาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บางทีก็โดยการสร้างคำใหม่ขึ้น บางทีก็โดยยืม การยืมภาษาอื่นรอบข้างที่มนุษย์ไปมีส่วนปฏิสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ บางครั้งภาษาที่ใช้อยู่มีพยัญชนะกล้ามากและ

---

[2] รายละเอียดดูใน

Chatterji., § 123; Allen., p. 20.

ชื่อที่ใช้ย่อเพื่อสะดวกในการจัดตารางดังนี้

St.=Stops หมายถึงหน่วยเสียงพยัญชนะที่มีเสียงกัก

vl=Voiceless หมายถึงอโฆษะหรือหน่วยเสียงไม่ก้อง บางครั้งใช้ Surd, hard

vd=voiced หมายถึงโฆษะหรือหน่วยเสียงก้อง

unas=unaspirated หมายถึงหน่วยเสียงสิถิล(อัลปปราณะ)

as=aspirated หมายถึงหน่วยเสียงธนิต(ธวนิตหรือมหาปราณะ)

พยัญชนะที่กล้ำกันอยู่ต่างที่เกิดกัน เมื่อเปล่งเสียงให้ออกมาผู้พูดอาจมีความรู้สึกว่ายากด้วยจะต้องปรับลิ้นตามตัวพยัญชนะ กรณีนี้ ก็อาจก่อให้เกิดการกลายเสียงจากออกเสียงยากให้ง่ายได้

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่โดยปัจจุบันทันด่วน เมื่อกาลเวลาผ่านไป นักภาษาอาจตรวจสอบได้ จะเห็นว่า บางหน่วยเสียงเปลี่ยนแปลงไปโดยมีร่องรอยพอจะจับเป็นกลุ่มก้อนได้ หรืออาจพบว่า คำบางคำในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งหายไป มีคำอื่นที่สร้างขึ้นใหม่ใช้แทน

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียง อาจสันนิษฐานได้หลายสาเหตุ เช่น ภาษาดั้งเดิมอาจออกเสียงยากบ้าง เมื่อมนุษย์ต้องอพยพไปตามถิ่นต่าง ๆ หรือโยกย้ายที่อยู่อาศัยทำให้มีการสนทนาโต้ตอบกับผู้ใช้ภาษาอื่นรอบข้างบ้าง อิทธิพลของสภาพภูมิอากาศที่เข้าไปอยู่อาศัยบ้าง เพศและวัยของผู้ใช้ภาษาบ้าง เป็นต้น

ตามข้อสันนิษฐานในบทก่อน ผู้แต่งลลิตวิสตระพยายามจะแต่งให้เป็นภาษาสันสกฤต แต่ข้อความบางตอนในลลิตวิสตระดั้งเดิมแต่งไว้ด้วยภาษาปรากฤต ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงของภาษาดั้งเดิมให้เป็นระบบเสียงของสันสกฤตกระทำได้ไม่หมด นอกจากนั้น ผู้ตรวจชำระซึ่งแก้ไขต้นฉบับ ก็มีส่วนทำให้ภาษาเปลี่ยนไปมาก ลลิตวิสตระได้มีผู้ตรวจสอบและจัดพิมพ์แล้ว 3 ครั้ง แต่ละครั้งผู้ตรวจสอบได้ตัด เติม มากบ้างน้อยบ้าง*

ลลิตวิสตระทั้ง 3 ฉบับจึงไม่เหมือนกัน มิตระพยายามแก้ไขให้เป็นภาษาสันสกฤต และตัดบางส่วนทิ้งไป ซาโลมอน เลฟมันน์(Salomon Leffmann) ซึ่งตรวจสอบและจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 ได้แก้ไขส่วนที่ยังเป็นภาษาปรากฤตในฉบับของมิตระให้เป็นสันสกฤต ถ้าพิจารณาในด้านภาษาสันสกฤต สำนวนที่เลฟมันน์ตรวจสอบ และจัดพิมพ์จึงสะกดถูกต้องกว่า ไวทยะกล่าวว่า แม้ว่าฉบับของเลฟมันน์จะดีกว่าฉบับของมิตระ แต่ยังมีการสะกดหน่วยเสียงบางหน่วยเสียงผิดคือ สับสนระหว่าง ท กับ ธ, ว กับ พ, ตัว ร ง ล ศ ษ ส[4] ฉบับที่เขาตรวจสอบชำระและจัดพิมพ์ได้แก้ไข

---

[4] Vaidya, Lal.V., p. xi (Introduction).

* ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.

ข้อบกพร่องเหล่านี้ด้วย ฉบับของเขาจึงถูกต้องกว่าถ้าเอาภาษาสันสกฤตเป็นเครื่องวัด

การแก้ไขคัมภีร์ให้ถูกต้องตามภาษาสันสกฤตนี้ ปราชญ์บางท่าน เช่น ฟรีดริช เวลเลอร์ (Friedrich Weller) และวินเทอร์นิทส์สนับสนุน แต่เอดเจอร์ตันเห็นว่าการแก้ไขคัมภีร์จะทำให้คุณค่าลดลงเพราะไม่ได้รักษารูปลักษณ์ดั้งเดิมของสำนวนต้นฉบับเอาไว้[5]

แนวคิดทั้งสองฝ่ายนี้ นับว่ามีเหตุผลดีทั้งคู่ การแก้ไขจะทำให้ได้ภาษามาตรฐาน แต่การแก้ไขคัมภีร์มีส่วนทำให้ภาษาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก การแก้ไขของผู้ตรวจสอบและจัดพิมพ์ลลิตวิสตระ 3 ท่านดังกล่าวข้างต้น น่าจะเป็นแนวให้ทราบว่าแม้ในช่วงแรก ๆ ที่มีความพยายามเปลี่ยนให้เป็นสันสกฤต คงมีหลายส่วนที่ยังเป็นปรากฤตอยู่ แต่เมื่อคัมภีร์นี้ตกไปอยู่คณะใดหรือผู้ใด คณะหรือบุคคลนั้น หากมีความรู้ในสันสกฤตเมื่อเห็นข้อบกพร่องในคัมภีร์ ก็อาจพยายามแก้ไขมาเรื่อยกระทั่งคัมภีร์ได้สูญหายไป

การเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงในกรณีนี้ อาจถือว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าไปสู่ระบบเสียงภาษาสันสกฤต ยิ่งมีผู้เกลาคัมภีร์มากเพียงไร ภาษาก็จะมาตรฐานขึ้นเพียงนั้น เหตุที่ภาษาได้เปลี่ยน ส่วนหนึ่ง จึงเป็นเพราะผู้เปลี่ยนแปลงคัมภีร์ในระยะต้นไม่สามารถจะเปลี่ยนภาษาให้เป็นสันสกฤตได้หมด เป็นสำคัญ ผู้ถ่ายทอดต่อ ๆ มาหรือปราชญ์ในยุคหลังจึงเห็นความจำเป็นที่จะแก้ไขให้เรียบร้อยมากขึ้น

ส่วนการเปลี่ยนหน่วยเสียงของภาษาซึ่งอาจถือได้ว่ามีมาตั้งแต่ที่มีการใช้บันทึกลลิตวิสตระกล่าวสรุปได้ ดังนี้

1. <u>การที่ฉันทลักษณ์มีส่วนทำให้หน่วยเสียงเปลี่ยน</u> (Metrical Interference with the Quality of a Vowel) เช่น*

---

[5] Ibid.

*รายละเอียดดูในบทที่ 7 ว่าด้วยฉันทลักษณ์.

กรุณมานส (Lal.V.9.10)	แทน กรุณามานส
ชินหิ (Lal.V.10.6)	แทน ชินาหิ
กรุณามนสๅ (Lal.V.10.14)	แทน กรุณามานสๅ
ศุทฺโธทนุ (Lal.V.20.17)	แทน ศุทฺโธทโน
กโรถา (Lal.V.20.28)	แทน กโรถ
อารเภถา (Lal.V.26.28)	แทน อารเภถ
ปฺรติปทฺยถา (Lal.V.26.28)	แทน ปฺรติปทฺยถ
ยถ (Lal.V.19.20)	แทน ยถา
อวติษฺเฐถา (Lal.V.27.10)	แทน อวติษฺเฐถ
วิธมถา (Lal.V.27.7)	แทน วิธมถ
ตถ (Lal.V.26.28)	แทน ตถา
วทถา (Lal.V.26.28)	แทน วทถ
อนุสฺมเรถา (Lal.V.26.29;27.1)	แทน อนุสฺมเรถ

การเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะพิเศษในร้อยกรอง สาเหตุจึงเป็นเพราะฉันทลักษณ์บังคับ (Metri causa)มีพบมากในภาษาบาลี[6] และปรากฤตอื่น ๆ [7] ภาษาสันสกฤตผสมจะมีถี่มากจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของร้อยกรองในลลิตวิสตระไป[8] นอกจาก

---

[6] Geiger., § 32; Warder., § 95-113 ff.

[7] Pischel., § 99-100; cf.§ 73, 79-84.

น่าสังเกตว่า ภาษาปรากฤตในคาถาธารีธรรมบทจะรัสสะมากเป็นพิเศษไม่จำต้องด้วยอิทธิพลฉันทลักษณ์ ทีฆสระของภาษานี้มีแนวโน้มจะเปลี่ยนไปเป็นรัสสะ

ดูเทียบใน Brough., § 20 (โดยเฉพาะเชิงอรรถด้วย), 22.

[8] ภาษาสันสกฤตผสมในที่อื่น ๆ ดูใน

BHSGD.I.§ 3.5 ff.

Franklin Edgerton, "Meter, Phonology and Orthography in Buddhist Hybrid Sanskrit," in BSOAS 16 (1954) : § 41 ff.

ฉันทลักษณ์ เป็นไปได้ว่าผู้เรียบเรียงลลิตวิสตระจะได้แนวจากปรากฤต

ที่จริงแล้ว แม้ภาษาสันสกฤต ก็อนุญาตให้มีการรัสสะแทนทีฆะ หากฉันทลักษณ์ต้องการ[9] วรรณคดีพระเวทและมหากาพย์ ก็มีการใช้ในลักษณะเดียวกันนี้เหมือนกัน[10] แต่รามายณะ สัตยพรตกล่าวว่าไม่ได้เป็นภาษาสันสกฤตแบบปาณินิ หากแต่งขึ้นในช่วงที่ภาษายังยืดหยุ่น ไม่ได้ถือกฎเกณฑ์เคร่งครัดเหมือนไวยากรณ์ปาณินิ

กล่าวได้ว่าการใช้ภาษาในรามายณะและลลิตวิสตระในประเด็นฉันทลักษณ์นี้ น่าจะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือได้รับอิทธิพลภาษาปรากฤต

---

[9] มีข้อความกล่าวอิงเรื่องนี้อยู่ว่า

"Api māṣaṃ maṣaṃ kuryāt chandobhange tyajed giram‖"

แปลว่า"ใช้รูปรัสสะ (เช่น) มษ แทน มาษ (ซึ่งเป็นทีฆะ) ได้ เพื่ออย่าให้ต้องเสียฉันทลักษณ์"

อ้างถึงใน

Satya Vrat Śāstrī, The Rāmāyaṇa : A Linguistic Study, (Delhi: Munshiram Manohar Lal, 1964), p. 58.

[10] Śāstrī, The Rāmāyaṇa : A Linguistic Study, pp. 57-60.

cf. Chatterji., § 142, 143; Macdonell[2]., § c.

2. <u>การแทรกสระเพื่อแยกพยางค์ออกไปอีก 1 พยางค์หรือสวรภักติ</u> (Epenthesis or Anaptyxis) กรณีนี้ เป็นปรากฏการณ์ของภาษาอินโดอารยันสมัยกลางทั่วไป[11] ภาษาสันสกฤตผสมก็มีปรากฏการณ์เดียวกันนี้มาก[12]

---

[11] ดู Geiger., § 29-31; Pischel., § 176; Warder., § 32, 36-44. cf. Gune., § (8).

สำหรับปรากฤตในคาถาธารี มีร่องรอยสันสกฤตอยู่มาก บรัฟธิบายเพียงว่า หน่วยเสียงในวรรค จ จะดึงสระที่อยู่ในฐานอื่นให้เป็นสระในวรรค จ (Palatalisation) (Brough., § 22a.) ภาษาปรากฤตในคาถาธารีธรรมบทมีหน่วยเสียงสังโยคซึ่งปรากฤตทั่วไปจะแทรกเสียงสระ แต่ปรากฤตธรรมบทจะคงไว้ เช่น วฺร (savrudo) ในคาถาว่า

ka'eṇa savrudo bhikhu|
atha vaya'i savrudo‖
maṇena savrudo bhikhu|
sarva druggade'o jahi‖

เทียบบาลีบาลี: kāyena saṃvutā dhīrā|
atho vācāya saṃvutā‖
te ve suparisaṃvutā|
sabbā duggatiyo jahe‖ Itiv.34.

[12] BHSGD.I.3.88-3.114 ff.

ที่จริงแล้วการแทรกเสียงสระเพื่อให้ออกเสียงง่ายหรือให้เข้ากับฉันทลักษณ์ มีมาแต่สมัยพระเวทแล้ว* สัตยพรตกล่าวว่าวรรณคดีหลังพระเวทหลายเรื่องก็มีปรากฏการณ์นี้ เช่น โยควาสิษฐะ และรามายณะของวาลมีกิและคัมภีร์ปุราณะ หรือแม้แต่ในกุมารสัมภวะของกาลิทาสก็มีปรากฏการณ์นี้ด้วย

ที่ปรากฏในลลิตวิสตระ ได้แก่

รติวิยูห (Lal.V.26.3) แทนที่จะใช้รูป รติวฺยูห** เทียบได้กับ วฺยูห

ที่ปรากฏในปริบทอื่น ๆ ในลลิตวิสตระเช่น

พุทฺธาลมฺการวฺยูหำ (Lal.V.2.16;2.17)

---

* ตัวอย่างการแทรกเสียงสระในสมัยพระเวท เช่น

สฺวรฺ > สุวรฺ

อินฺทฺร > อินฺทร

ทฺรศต > ทรศต

ปฤถฺวี > ปฤถิวี เป็นต้น

ดู Sāstrī, The Rāmāyaṇa : A Linuistic Study, p. 51.

cf.Gune., §(8); Macdonell[2]., § d.; Whitney., § 113b.

** วิทที่อธิบายการสร้างศัพท์ใน RVFPDSkt., p. 13.

"√ ūh : remove + vi = vyūha"

ภวนวฺยูเหษุ (Lal.V.22.9)

พุทฺธเกฺษตฺรคุณวฺยูหาตฺปรฺษนฺมณฺฑลานิ (Lal.V.3.17)

3. การใช้ที่พยัญชนะกลับไปหาสระ(Vocalisation)

ที่พบได้แก่กรณี อว > โอ

โอภาสิโต (Lal.V.20.25) แทนรูป ควภาษิโต ในสันสกฤต

โภติ (Lal.V.20.25) แทนรูป ภวติ ในสันสกฤต

ปรากฏการณ์นี้ภาษาสันสกฤตเรียกว่า สัมประสารณะ ที่จริงในการสร้างคำเช่นลมาส ภาษาสันสกฤตก็มีปรากฏการณ์เช่นนี้เหมือนกัน [13] แต่ปรากฏการณ์นี้เป็นลักษณะเด่นของภาษาปรากฤต น่าจะเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงด้วยอิทธิพลของการเน้นเสียง[14]

ภาษาสันสกฤตมีอุปสรรค อว รูป โวภาสิโต ข้างต้นจึงใช้ โอ แทน อว ในสันสกฤต หน่วยเสียง โอ นี้เป็นหน่วยเสียงสระประสมที่ใช้ในภาษาอินโดอารยันสมัยกลาง การเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงจาก อว>โอ จึงเป็นด้วยอิทธิพลของภาษาปรากฤต[15]

---

[13] สำหรับสันสกฤต ปาณินิอธิบายไว้ในอัษฎาธยายี รายละเอียดดู

Pāṇini.I.4.13-44.

[14] BHSGD.I.§ 3.115-3.117; Geiger., § 25-28; Pischel., §151-155. ; Warder., § 32, 48, 50. cf. Dane., § 14 (esp. pp. 53-54).

[15] BHSGD.I.§ 3.75-3.77.

ปรากฤตธรรมบท มีตัวอย่างใช้ โอ แทน อว (ava > o) เช่น โภติ ในคาถาว่า

na yaca brammaṇo bhodi|

na trevija na śotri'a‖

Gāndhārī.4.

รูปที่วิวัฒน์ไปคือ อวภาษิโต > โอภาสิโต และ ภวติ > โภติ >โหติ รูปที่ใช้ในลลิตวิสตระเป็นรูป โภติ บาลีมีใช้ประจำเพียง 2 รูปคือ ภวติ และโหติ คำว่า "โภติ" ในปริบทนี้ไม่สามารถเปลี่ยนให้เป็นสันสกฤตได้เพราะฉันทลักษณ์บังคับ คือ

obhāsito bhoti sadevabhāgo|

ābhāya tasyāḥ śubhakarmaniṣṭhyā‖ (Lal.V.20.25.23)

ฉันท์ที่ใช้คืออินทรวิเชียร ผู้เปลี่ยนภาษาไม่อาจใช้รูป ภวติ เพราะเกินข้อกำหนดของฉันทลักษณ์ การเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นด้วยอิทธิพลฉันทลักษณ์ด้วย

4. <u>การที่หน่วยเสียงที่มีฐานที่เพดานดึงหน่วยเสียงข้างเคียงให้ร่วมฐาน</u> (Palatalisation) ที่พบมีอยู่คำเดียวและเป็นรูปสันนิษฐาน คือ

กกุจฺฉนฺเท (Lal.V.4.10)

คำว่า "กกุจฺฉนฺท" คำบาลีใช้ว่า กกุสนฺธ อันเป็นพระนามของพระพุทธเจ้าในอดีตพระองค์หนึ่ง โดยรูปแล้วคำบาลีน่าจะเก่ากว่าแต่ที่มาของคำนี้ก็ยังไม่แน่นอน

พจนานุกรมของโรเบิร์ต ซีซาร์ ฮิลเดอร์ (Robert Caesar Childers) แยกศัพท์ว่า กกุ + สันทา บอกเพียงว่าเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า[16] ส่วนพจนานุกรมของเดิ้ลส์และวิลเฮล์ม ชเตดเดอ (Wilhem Stede) อธิบายว่าคำว่า กกุ ในบาลีตรงกับ กกุธ หรือ กกุท ในสันสกฤต[17]

เมื่อพิจารณาจากพจนานุกรมทั้ง 2 เล่ม คำสันสกฤตน่าจะเป็น กกุตฺสนฺท หรือ กกุตฺสนฺธ แต่พระเวทมีใช้ กกุจฺฉนฺท[18]

---

[16] DPL., p. 174.

[17] PTSD., p. 173.

[18] Maurice Bloomfied, A Vedic Concordance, (Cambridge : Havard Uinversity, 1906), p. 316.

การใช้ กกุจฺฉนฺท ในลลิตวิสตระจึงอาจจะใช้ศัพท์ตามพระเวท ซึ่งคำดังกล่าวนั้นเปลี่ยนแปลงไปเพราะอิทธิพลของหน่วยเสียงที่เกิดที่เพดาน

อย่างไรก็ตาม อาจพิจารณาได้ว่า ได้รับอิทธิพลของภาษาปรากฤต เพราะเป็นลักษณะเด่นของภาษาปรากฤตในยุคกลาง[19] ยกตัวอย่างบาลี เช่น

กุตฺสิต > กุจฺฉิต

อีปฺสเต > อิจฺฉติ

เป็นต้น

5. การลบพยัญชนะท้ายพยางค์ (Ellision of the consonant ending words) เท่าที่พบ มี ดังนี้

กาจิ (Lal.V.26.23) แทนรูป กาจิตฺ ในสันสกฤต

กศฺจิ (Lal.V.26.30) แทนรูป กศฺจิตฺ ในสันสกฤต

ยา กาจิ (Lal.V.26.3) แทนรูป ยา กาจิตฺ ในสันสกฤต

ปรากฏการณ์พยัญชนะการันต์เป็นสระการันต์นี้ ไม่จำเพาะมีแต่ในภาษาสันสกฤตผสม แม้ในรามายณะก็มีเช่นเดียวกัน[20]

สัตยพรตเห็นว่าในเมื่อสันสกฤตในรามายณะยังลบพยัญชนะการันต์ได้อย่างนี้ ก็ไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัยที่คำสันสกฤต เช่น อปฺสรสฺ, ปุรุรวสฺ, เตชสฺ, รชสฺ, วิมนสฺ, เมทสฺ, โรธสฺ, ปฏฺหินฺ, และ วาสินฺ เป็นต้น จะลดเป็นสระการันต์ในภาษาปรากฤต การเปลี่ยนจากพยัญชนะการันต์เป็นสระการันต์จึงเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่ง ของภาษาปรากฤตไป พยัญชนะการันต์

รายละเอียดดูในภาคผนวก ค.

[19] Geiger., § 55-57; Pischel., § 216, 326-327; Chatterji., § 257-260; Kuhn., § b (pp. 33-36).

[20] Vrat, The Rāmāyaṇa : A Linguistic Study, pp. 199-201.

จะเหลืออยู่บ้างแต่น้อย[21]

ข้อน่าสังเกตคือ ตัวอย่างทั้ง 3 ข้างต้นปรากฏเฉพาะในร้อยกรอง นอกเหนือจากอิทธิพลภาษาปรากฤตก็อาจเป็นด้วยอิทธิพลฉันทลักษณ์ด้วย

6. การลบหน่วยเสียงสระบางหน่วยเสียง (Syncope) สระที่ลบนี้เป็นสระที่อยู่ระหว่างสองพยัญชนะที่พบมีอยู่คำเดียวคือ ปริษฺ ใช้เป็น ปรฺษฺ ก็มี คือ

ที่คงสระอิ เอาไว้ได้แก่ ปริษทำ ราชฺญำ (Lal.V.2.6)

ที่ลบสระอิ ได้แก่ เทวปรฺษทิ (Lal.V.25.24)

เทวปรฺษฺ (Lal.V.22.23)

เทวปรฺษทำ (Lal.V.22.20)

เทวปรฺษโท (Lal.V.25.28)

มหาปุรุษจนฺทรสมจตุษฺปรฺษทฺวีปาเนฺปริตสฺย (Lal.V.8.4)

การลบสระนี้คงจะมีมาเป็นเวลานาน ภาษาพระเวทและสันสกฤตก็มี[22] รามายณะก็มีสัตยพรตกล่าวว่าปรากฏการณ์อย่างนี้ มีมาแต่สมัยโบราณ ตัวอย่างที่เห็นมากก็คือ สุวรฺณ ซึ่งใช้แทน สุวรฺณ และ ปรฺษฺ ใช้แทน ปริษฺ[23] คำหลังนี้ มีทั้งพยัญชนะสระด้วย

---

[21] Geiger., § 75.

cf.Pischel., § 339,355; Kuhn., § I(Flexionslehre: Nominandeclination) pp. 67 ff. cf. BHSGD.I.§ 2.90, 15.2, 15.7.

[22] Gune., § (9); Warder., § 28 etc.; Macdonell[2]., § 78, 90, 160 etc.

[23] Śāstrī, The Rāmāyaṇa : A Linguistic Study, p. 52.

ปรากฏการณ์นี้ ถ้าจะพิจารณาโดยรวม ทั้งสันสกฤตและปรากฤต น่าจะเป็นเพราะอิทธิพลของการเน้นเสียง หน่วยเสียงที่ไม่ได้เน้นก็จะอาจจะได้ยินเพียงเบาๆในระยะแรกแล้วหดหายไปในที่สุด ยิ่งในบทร้อยกรองที่ต้องสวดเน้นพยางค์ยิ่งมีโอกาสทำให้หน่วยเสียงหายได้ บาลี [24] และปรากฤตอื่น ๆ [25]

ก็มีปรากฏการณ์เช่นเดียวกันนี้ การที่ลลิตวิสตระปรากฏการณ์ใช้คำทำนองนี้ ก็อาจเป็นด้วยอิทธิพลปรากฤตด้วย

7. <u>การใช้ทีฆสระแทนอนุสวาร</u> ได้แก่

สารมฺภ- (Lal.V.2.36) แทน สัรมฺภ (การแข่งขันกัน) = สं + √รภฺ

ลัมนิษฐานว่า เป็นด้วยอิทธิพลภาษาปรากฤต และปรากฤต ก็ได้รับอิทธิพลมาจากระบบมาตราอีกที เพราะหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวซึ่งมีทีฆสระกำกับจะเท่ากับหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวซึ่งมีนิคหิต (อนุสวาร) และสระสั้นกำกับอยู่เมื่อนับมาตราแล้วจะเท่ากัน* ภาษาปรากฤต

---

[24] Geiger.. § 20; Warder., § 25, 28, 126, 159, 176-177 etc.

[25] Pischel., § 141-146, 148, 171, 175. ปรากฤตธรรมบทสลับทั้งสระและพยัญชนะ .ช่น พฺโร (bro < brūmi) ในคาถาว่า

a kijaṇa aṇadaṇa|

tam aho bro mmaṇa||

Gāndhārī.17

เทียบบาลี: akiñcanaṃ anādāṇaṃ|

tam ahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ||

Dhp. xxxiii.18.

*ยกตัวอย่างเช่น สีห กับ สีห, วีสติ กับ วีสติ เมื่อนับมาตราแล้ว สี กับ สี และ วี กับ วี จะมี 2 มาตราเท่ากัน

จะมีปรากฏการณ์นี้อยู่[26]

ภาษาบาลี มีสูตรในสัททนีติปกรณ์ว่า " สฤนิคฤหีตแล้วทีฆะได้ เช่น

สංรตฺโต > สารตฺโต

สංราโค > สาราโค" [27]

8. <u>การลบหน่วยเสียงซึ่งเป็นวิภักติท้ายพยางค์ก้อง</u> เป็นกรณีที่พบในคาถา ได้แก่

สංโพธิสตฺตฺเวภิ มหายโศภิะ (Lal.V.18.25) แทน สංโพธิสตฺตฺเวภิะ มหายโศภิะ

ศุทฺธสุสංปฺรชานมฺ (Lal.V.18.28) แทน ศุทฺเธษุ สංปฺรชานา

---

[26] Geiger., § 6; Pischel., § 75-76; Kuhn., § 6 (p. 33)

cf. BHSGD.I.§ 3.3.

ปรากฤตธรรมบทนิยมใช้สระ อ แทนอนุสวารหรือนาสิกมาก เช่น ณานं > ชาน, ธรฺมं > ธรฺม เป็นต้น ดู Brough., § 68 ตัวอย่าง สंตุสิโต > สตุสิโต ในคาถาว่า

ajātva-rado samahido|

eko saduṣido tam ahu bhikhu‖

Gāndhārī.53.

บาลี: ajjhattarato samāhito|

eko saṃtusito āhu bhikkhuṃ‖

Dhp.xxxii.8

[27] อ้างถึงใน

พระสิริมังคลาจารย์, มงฺคลตฺถทีปนิยา ทุติโย ภาโค, (กรุงเทพ :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 364.

"สංสทฺเท ปรโลเป ปุพฺเพ ทีฆ. สารตฺโต, เอวं สංราโค"

*รายละเอียดในเรื่องลักษณะภาษาในคาถาดูในบทที่ 7.

อาทฺศุ วีตโทษมฺ (Lal.V.19.6) แทน อาทฺศุรฺวีตโทษมฺ

ราคนิสูทนาฆฺย (Lal.V.5.17) แทน ราคนิสูทนาฆฺยมฺ

อนิตฺย (Lal.V.26.9) แทน อนิตฺยมฺ

มาย (Lal.V.19.27) แทน มายำ

อิมา ธรฺมา (Lal.V.16.21) แทน อิมานฺ ธรฺมานฺ

ตถฺต เยษ (Lal.V.16.12) แทน ตถฺตีรฺเยษุ (รูปสันนิษฐาน)

หีสิษุ (Lal.V.19.19) แทน หีสิษุสฺ

การลบหน่วยเสียงนี้ ไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ หากเป็นเพราะผู้แต่งมีเจตนาจะตัดทอนเพื่อให้เข้ากับฉันทลักษณ์ มิฉะนั้นก็เกิดจากความผิดพลาดจากสาเหตุต่าง ๆ อาทิ ถ่ายทอดกันมาผิดพลาด หรือจาร บรากฤตที่มีปรากฏการณ์เหมือนกับข้างต้น ได้แก่ ปรากฤตในคานธารีธรรมบท

9. <u>การใช้หน่วยเสียงแทนกันในลักษณะผันแปรอิสระของหน่วยเสียง</u> (Free Variants) เท่าที่พบมี 2 กรณี คือ

9.1 ระหว่างหน่วยเสียงสระอิ กับ หน่วยเสียงสระ อ ได้แก่ นิยุต กับ นยุต

เทวนยุตา (Lal.V.9.13)

อปริมิตกาลปโกฏีนิยุตศตสหสฺรปารมิตาสมฺภารปุณฺยวิปากนิษฺยนฺทสมุทฺเคเต (Lal.V.22.18.19)

พุทฺธโกฏีนิยุตศตสหสฺรษนฺปฺรวรวิชิตาวะ (Lal.V.18.16-17)

พุทฺธโกฏีนิยุตศตสหสฺเรษุ (Lal.V.18.17)

ทศทิคเนกพุทฺธโกฏีนิยุตศตสหสฺรสมนฺวาหฺเต (Lal.V.22.18)

ภาษาสันสกฤตใช้ นิยุต ตรงกับบาลีว่า นหุต ในลลิตวิสตระยังคงใช้ นิยุตเหมือนภาษาสันสกฤตเป็นส่วนมาก ถ้าหากจะมีปรากฏแต่ในลลิตวิสตระ ก็อาจเกิดจากความผิดพลาดใน

การจาร แต่ นิยุต ยังปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ ด้วย[28]

โดยธรรมดาเมื่อไม่เน้นเสียง หน่วยเสียงสระอ ก็จะเปลี่ยนเป็นอิได้บ้าง ข้อนี้มีในกลุ่มภาษาปรากฤต[29] เช่น ในบาลี จนฺทิมา < จนฺทฺรามาสฺ, จริม < จรม เป็นต้น

ในคำว่า จนฺทิมา สันนิษฐานว่า ทิ เปลี่ยนมาจาก ทฺรา โดยมีขั้นตอนดังนี้ จนฺทฺรามาสฺ > จนฺทฺทามาสฺ > จนฺทามาสฺ > จนฺทมาสฺ> จนฺทมา > จนฺทิมา หน่วยเสียงสระ อ กลายเป็น อิ เพราะเน้นพยางค์แรกคือ จนฺ- การเปลี่ยนแปลงจาก จรม > จริม ก็อยู่ในกรณีเดียวกัน ส่วนกรณีของ นยุต ก็อาจเป็นด้วยการเน้นเสียงที่พยางค์แรก ทำให้หน่วยเสียงเปลี่ยนจากหน่วยเสียงสระที่อ่อนกว่าไปหาหน่วยเสียงสระที่แข็งได้ จนที่สุด ก็ปรากฏมีใช้ทั้ง 2 รูป

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์อย่างนี้ น่าจะมีไม่มากเพราะในภาษาอินโดอารยันตั้งแต่ยุคพระเวท หน่วยเสียงสระ อ ซึ่งเกิดที่คอ ถ้ามีพยัญชนะตาลัพยะใกล้เคียงและไม่ได้เน้นในเสียงสระ อ มักจะเปลี่ยนเป็นสระอิ ปรากฏการณ์นี้ชัดเจนในภาษาปรากฤตสมัยต่อมา การเปลี่ยนแปลงจากหน่วยเสียงสระ อิ เป็นหน่วยเสียงสระ อ จึงอาจถือว่า เป็นการทวนกระแสปรากฏการณ์ทั่วไป

9.2 ระหว่างหน่วยเสียงพยัญชนะสังโยคกับทีฆสระคือนาค กับ นคฺน (รูปสันนิษฐาน)

---

[28] คัมภีร์อื่น ๆ เช่น

Mvy. 7956, 8000; Mvst.III.443.12; Divy.318.10; KP.155.3; SP.316.6.

อ้างถึงใน ZHSUD.II:231.

[29] Geiger., § 19; Pischel., § 46. Kuhn., § 4 p. 21 cf. Gune., § 13.d.VI.

ปรากฤตธรรมบทมีมาก เช่น สระอุแทนสระโอ สระอ แทนสาสิก ฯลฯ

ดูใน Brough., § 21, 68 etc.

ตัวอย่างในคานธารีธรรมบทมีมาก จนอาจถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาของปรากฤตธรรมบทได้

ตัวอย่างที่พบคือ

ทศนาคสหสฺรพลฺ (Lal.V.21.14)

ทศนคฺนพไลรฺ (Lal.V.19.16)

ข้อประกอบสันนิษฐาน คือ นคฺน และ นาค ต่างบ่งถึงสัตว์หรือบุคคลที่มีกำลัง สองคำนี้ปรากฏในร้อยกรอง ในกรณีเช่นนี้ ถ้าหากทั้งสองคำจะวิวัฒน์ไปจากคำใดคำหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงก็อาจเป็นด้วยระบบมาตรา ด้วย นคฺ และ นา มี 2 มาตราเท่ากัน ในภาษาบาลี ไกเกอร์ ให้ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงจากพยัญชนะสังโยคเป็นที่มสระและจากที่มสระเป็นพยัญชนะสังโยค เช่น วลฺก > วาก, อาพฤหติ > อพฺพหติ, อุทฺขล > อุกฺกุขล เป็นต้น

ในด้านการประกอบศัพท์ นคฺน เป็นรูปกริยากิตก์(Past Participle) ประกอบรูปจาก √นช ธาตุนี้ลงในอรรถว่าละอาย รูปสำเร็จว่า นคฺน แปลว่าคนเปลือย[30] พิจารณาตามนี้ นคฺน ก็เป็นกริยากิตก์ ส่วน นาค เป็นนามหมายถึงช้างและงู[31] นคฺน และ นาคต่างกันทางวจีวิภาค

ถ้าพิจารณาว่าทั้งสองคำอาจมาจากคำเดียวกัน ก็ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าคำใดจะวิวัฒน์ไปจากคำใด คำว่า นาค ปรากฏครั้งเดียวในคฤปกพราหมณะในรูปสมาสว่า มหานาค แปลว่า งูใหญ่ หรือช้างใหญ่[32]

ส่วน นคฺน ปรากฏในบทสมาสคือ นคฺนชิตฺ ในไอตเรยพราหมณะ[33] เป็นพระนามของพระ

---

*รูปนี้ เป็นรูปสันนิษฐาน หมายความว่าไม่ทราบที่มาแน่ชัด

[30] SktED., p. 465; cf. ApteD., p. 278.

[31] PTSD., p. 349; ApteD., p. 283; SktED., pp. 474-475.

[32] อ้างถึงใน

Macdonell and Keith.I: 440.

[33] Ibid., p. 432.

นอกจากนั้น ยังมี มหานคฺนี (โสเภณี) และ นคฺนา (ตรงข้ามกัน) ดู Ibid., p. 396.

เจ้าแผ่นดินในแคว้นคันธาระ โมเนียร์ วิลเลียมส์ (Monier Williams) อธิบายว่าพระเจ้าแผ่นดินผู้มีนามว่า นคฺนชิตฺ เป็นพระราชบิดาของพระมเหสีของพระกฤษณะ[34] แต่ไม่มีรายละเอียดมากไปกว่านี้

แต่หากจะพิจารณาจากอิทธิพลระบบมาตรา นาค ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปจาก นคฺน หรือ นคฺน เปลี่ยนแปลงไปจาก นาค ขณะเดียวก็อาจมีปรากฏการณ์ผลักเสียง (Dissimilation) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย[35]

ส่วนในเรื่องความหมาย ในปริบทช้างต้น นคฺน แปลว่าผู้ทรงพลังเช่นเดียวกับ นาค(ช้างหรืองู) การใช้สองคำนี้แทนกันคงจะมีมานานมากแล้ว การรับ นคฺน และ นาค มาใช้ในความหมายเดียวกันในลลิตวิสตระ คงจะเกิดขึ้นในช่วงที่ทั้งสองคำใช้แทนกันได้ในความหมายว่าทรงกำลัง, มีกำลังมาก

---

[34] SktEd., p. 465.

[35] ปรากฏการณ์ผลักเสียง (Dissimilation) เป็นปรากฏการณ์ทางภาษาศาสตร์ซึ่งตรงข้ามกับการกลมกลืนเสียง (Assimilation) ไกเกอร์ (Geiger., § 47 cf.Kuhn., § cc p. 44) ได้ยกตัวอย่างคำว่า ปารุรฺณ > ปารุปฺณ การผลักเสียงของ นคฺน > นาค หรือ นาค > นคฺน อาจเป็น นคฺน > นฆฺค > นงฺค > นาค หรือ นาค >นงฺค > นฆฺค > นคฺน ในระหว่างนี้เกิดปรากฏการณ์สับเสียง (Metathesis) ด้วย ถ้าเป็นกรณีของการกลมกลืนเสียงธรรมดา นคฺน ก็จะเป็น นคฺค ดูเทียบใน Gune., § 14. (6).

รายละเอียดเพิ่มเติม ดูในภาคผนวก ง.

10. แนวเทียบผิด (False Analogy) ข้อนี้เป็นเรื่องของผู้เปลี่ยนภาษา การเทียบผิดในที่นี้ หมายถึงการนำศัพท์ทางพุทธศาสนาและ มีใช้อยู่ในภาษาบาลีมาเปลี่ยนให้เป็นรูปสันสกฤต โดยธรรมดาธรรมดาผู้เปลี่ยนภาษา ก็ย่อมพยายามอย่างเต็มสามารถ เพื่อจะให้คำที่แปลงไปเป็นสันสกฤตมีความหมายตรงกันกับคำในบาลี ซึ่งเป็นต้นสำนักของการเปลี่ยน มีบางครั้งที่ การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปโดยการเทียบผิด ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคำต่อไปนี้ น่าจะเทียบผิด คือ

1. ปฺรติสวิทฺ-(Lal.V.7.11) น่าจะเป็น ปฺรติสฺวิท-

คำภาษาบาลี คือ ปฏิสมฺภิทา แปลว่า ความแตกฉาน บาลีแยกศัพท์เป็น ปฏิ + สํ+ √ภิทฺ[36] แต่ผู้เปลี่ยนภาษาอาจเข้าใจผิดว่า มาจาก ปฺรติ + สํ+ √วิทฺ (ลงในอรรถว่ารู้)

2. อวชฺญมฺิตสฺย(Lal.V.7.23) แทน อสฺตมฺิตสฺย

---

[36] PTSD., pp. 400; BHSGD.I:270.

กลุ่มภาษาปรากฤต ไม่มีตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงจากหน่วยเสียง /ภ/ > /ว/ มีแต่ /พ/ > /ว/, /ป/ > /ว/ หรือ /ม/ > /ว/ ยกตัวอย่างเช่น รูป > รูว, ทีป > ทีว, อุปริ > อุวริ เป็นต้น

ดู Woolner., § (17)-(18); Pischel., § 199, 248, 250, 250-251, 261;cf. Brough., § 36.

ในภาษาอรรธมาคธี มีกรณีที่หน่วยเสียง /พ/ > /ภ/

เช่น คำว่า ภิมฺภิสาร < พิมฺพิสาร เป็นต้น (Pischel., § 209) แต่ไม่มีกรณีที่ /ภ/ จะกลายเป็น /พ/ พอจะให้วิวัฒน์ต่อเป็น ว (ภ > พ > ว) เมื่อไม่มี ก็น่าเป็นไปได้ที่ผู้เปลี่ยนภาษาจะเทียบผิด

ถ้าพิจารณาตัวธาตุ √วิทฺ จะเห็นว่าธาตุนี้ ในบาลีไม่นิยมประกอบอุปสรรคไร ๆ เพื่อแสดงว่ารอบรู้เป็นพิเศษ เพราะบาลีเมื่อกล่าวถึง วิชฺชา(วิทฺยา) ก็บ่งอยู่แล้วว่ารอบรู้ในเรื่องอะไร

คำที่ใช้ในบาลี คือ อจฺจมฺภิต (อจฺจมฺภี) มาจาก √กมฺภ, √ถมฺภ สันสกฤตเป็น √ สฺกมฺภ, สฺตมฺภ หรือ √ สฺกภฺ,√ สฺตภฺ[37]

อจฺจมฺภี ตรงกับ อสฺตมฺภิน แปลว่า ผู้ไม่สะดุ้ง,ผู้มั่นคง (ถมฺภ=เสา,มั่นคงเหมือนเสา), ไม่เคลื่อนไหว, แข็ง, แน่น, กล้วจนแข็งทื่อ อัมพาตไปด้วยกำลังความกล้า รูปกริยากิตก์ จึงเป็น สฺตมฺภิต, สฺกมฺภิต รูปปฏิเสธจึงเป็น อสฺตมฺภิต, อสฺกมฺภิต

การเปลี่ยนแปลงข้างต้น ถ้าสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเพราะผู้แต่งนึกคำเทียบผิดศัพท์ เช่น อาจนึกเทียบกับบาลี วชฺชี สันสกฤตเป็น วฤชิ ทรียบาลีเป็น บุจฺฉา สันสกฤตเป็น ปฤจฺฉา เป็นต้น

3.คปตฺราปฺยํ (Lal.V.23.19) และ วฺยปตฺราปินี (Lal.V.20.3)

ทั้งสองคำล้วงจากบาลีว่า โอตฺตปฺป และ โอตฺตปฺปินี เพียงแต่ผู้เปลี่ยนภาษาเพิ่ม วิ อุปสรรคต่อใน โอตฺตปฺปินี เท่านั้น

การเทียบผิดนี้ อาจพิจารณาจากคำอธิบายของนักปราชญ์อื่น ๆ ประกอบดังนี้

1.อำมาตย์จตุรังคพล เห็นว่า โอตฺตปฺป มาจาก อว + √ ตปฺ ลงในอรรถว่ากล้า[38]

2.ไกเกอร์และมิลเลอร์เห็นว่า โอ ในคำว่า โอตฺตปฺป วิวัฒน์มาจาก อป เทียบได้กับ โอวรก < อปวรก คำว่า โอตฺตปฺป เมื่อเป็นสันสกฤตจึงสร้างจาก อป + √ ตฺรปฺ[39]

3.เดวิดส์และสเตดเดอเห็นว่า มาจาก อา + อุ+ √ ตปฺป หรือ อา + อุตฺ + √ ตปฺย ในสันสกฤต[40]

การเติมอุปสรรค ปฺริ และ สํ จึงน่าจะใช้กับธาตุอื่นซึ่งในที่นี้ คือ ภิทฺ เพื่อให้มีความหมายว่ารอบรู้

[37] PTSD., p.275; RVFPDSkt., pp. 191-192; DPL., p. 8; BHSGD.II: 235.

[38] อำมาตย์จตุรังคพล, อภิธานัปปทีปิกา, (กรุงเทพฯ : เทคนิค, 2527), หน้า 125.

ทุวยํ โอตฺตปฺปติ ภายติ ปาปโตติ โอตฺตปฺปํ, ตป ภเย อวปุพฺโพ.

ปาปโต ภายติ สีเลนาติ ปาปภีรุ, ปุคฺคโล, จิตฺตํ วา, ตสฺส ภาโว ตถา‖

[39] Geiger., § 28.

[40] PTSD., p. 166.

cf. BHSGD.II:43; SktED., p. 50; RVFPDSkt., p.61.

ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ผู้แต่งลลิตวิสตระใช้คำว่า อปตฺราปฺยํ และ วฺยปตตฺราปินี ก็อาจจะอาศัยการเทียบในลักษณะเดียวกับอำมาตย์จตุรังคพล ไกเกอร์และ เอ.มึลเลอร์ (E.Müller) ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเทียบผิด เพราะถ้าถือว่า โอตฺตปฺป สร้างจากโอ (อว หรือ อป)+√ ตปฺป หน่วยเสียง ตฺ ซึ่งตามหลังโอ ก็จะอธิบายไม่ได้ หรือไม่มีเหตุผลที่จะต้องสังโยคเข้ามา

ด้วยเหตุนี้ แนวความคิดของเดวิดส์และชเตดเดอจึงน่าจะถูกต้องกว่า

11. <u>การแยกคำด้วยความเข้าใจผิด</u> (Metanalysis)[41] หมายถึงหมู่คำดั้งเดิมเป็นคำสมาสกันแต่ถูกแยกออกจากกันด้วยความเข้าใจผิด

คำที่สันนิษฐานว่าแยกด้วยความเข้าใจผิด ได้แก่

มหานคฺน พไลรฺเปตา (Lal.V.19.16) น่าจะเป็น มหานคฺนพไลรฺเปตา

สุคฺคฺหาศย ธรฺมยุกฺตาะ (Lal.V.19.12) น่าจะเป็น สุคฺคฺหาศยธรฺมยุกฺตาะ

อนฺยตฺร กรฺม สุกฺฤตาทฺพนฺธติ (Lal.V.26.15)น่าจะเป็น อนฺยตฺร กรฺมสุกฺฤตาทฺพนฺธติ

สตฺตฺวารฺถ หิตารฺถ มิตฺรารฺถะ(Lal.V.26.26) น่าจะเป็น สตฺตฺวารฺถหิตารฺถมิตฺรารฺถะ

ปฺรตีตวรฺณ วิมลศฺริโยชฺชฺวลาะ (Lal.V.5.6) น่าจะเป็น ปฺรตีตวรฺณวิมลศฺริโยชฺชฺวลาะ

กรณีแรกและกรณีที่ 2 น่าจะบ่งชัดเจนว่าเป็นคำสมาส กรณีที่ 3 ถ้ามีใช่เรียงชิดกันด้วยความเข้าใจผิดก็อาจแยกเป็น อนฺยตฺร กรฺมาตฺ สกฺฤตาตฺ เพราะ อนฺยตฺร บ่งบอกไว้ว่าคำนาม ต้องประกอบเป็นปัญจมีวิภักติ์ หากประกอบวิภักติ์เป็น กรฺมาตฺ ก็จะลงรอยแก่หลักไวยากรณ์ แต่ในปริบทนี้ ผู้แต่งอาจใช้ สุกฺฤตาตฺ อันเป็นกริยากิตก์ ต ปัจจัย (Past Participle) เป็น

---

[41] ทฤษฎีภาษาศาสตร์ ดู

R.R.K.Hartmann and F.C.Stork, Dictionary of Language and Linguistics, (London : Applied Science Publishers Ltd, 1973), p 140.

นามก็ได้ หรืออาจเรียงนามคือ กรุม ไว้หน้า สุกฤตาตฺ ก็ได้

กรณีที่ 4 ตัววิภักติ์อาจเป็นปรฌมาวิภักติ์ แต่ใช้หน่วยเสียงสระ อ แทนสระโอ* (เดิม

---

*กรณีนี้มีตัวอย่างให้เทียบในภาษาปรากฤตธรรมบทอยู่มาก ยกตัวอย่างเช่น

ตา < ตโต, และ รยณ < ราชาโน ในคาถาว่า

na brammaṇasa prahare'a|
nasa muje'a bramaṇi‖
dhi bramaṇasa hadara|
tada vi dhi yo ṇa mujadi‖

Gāndhārī.11.

เทียบบาลี: na brāsmaṇassa pahreyya|
nāssa muñcetha brāhmaṇo‖
dhī brāhmaṇassa hantāraṃ|
tato dhī yassa muñcati‖

Dhp.xxxiii.74.

madara pidara jatvā
rāyaṇa dvayu śotri'a|
raṭha saṇayara jatvā
aṇiho yadi brammaṇo‖

Gāndhārī.12.

เทียบบาลี: mātaraṃ pitaraṃ hantvā
rājāno dve ca khattiye|
raṭṭhaṃ sāmucaraṃ hantvā
anīgho yāti brāhmaṇo.

Dhp.xxxiii.72.

etc.

เป็น -as แทนที่จะเอาวิสรรคเป็น โอ เมื่อหน่วยเสียงที่ตามมาเป็นโฆษะแต่ก็ทำเพียงลบ s) เหตุที่ทำให้สันนิษฐานเช่นนี้ เพราะผู้แต่งน่าจะทราบดีว่า ถ้าเพียงแต่เรียงชิดกันเป็นคำสมาสก็ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์น่าจะมีเหตุผลในการแยกคำจากกัน

กรณีที่ 5 ถ้าเรียงชิดติดกันก็สามารถแปลได้ใจความครบถ้วน การแยกจากการสมาสกันอาจมีข้อควรพิจารณาต่างแง่กันได้ ศัพท์เดิมของ ปฺรตีตวรฺณ อาจเป็น ปฺรตีตวรฺณาตฺ หรือหน่วยเสียงบางหน่วยได้หายไปจากขั้นตอน

ปฺรตีตวรฺณาตฺ > ปฺรตีตวรฺณา > ปฺรตีตวรฺณ

หากพิจารณาในแง่นี้ คำแปลในปริบทนี้จะได้ความดีเท่ากับเรียงเป็นคำสมาส ผู้แต่งก็น่าจะเลือกแนวการแต่งที่ตรงต่อหลักไวยากรณ์ไว้มากที่สุด[42]

ถ้าพิจารณาลักษณะทั่วไปของภาษาในลลิตวิสตระโดยเฉพาะในร้อยกรอง จะพบว่าการลบท้ายพยางค์โดยอิทธิพลฉันทลักษณ์ จะมีมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เพราะฉันทลักษณ์เน้นความไพเราะของเสียงเป็นหลัก ไฮน์ริช ลือเดอร์ (Heinrich Lüder) และเอดเจอร์ตัน ถึงกับกล่าวว่า รูปที่

---

[42] เฉพาะกรณีที่ 4 นี้เอดเจอร์ตันมองว่าเป็นการใช้วิภักติ์แทนกัน (Oblique case) กรฺม คือ การใช้ อ การันต์ แทน น การันต์เป็นรูปปัญจมีวิภักติ์แต่ลบไป

ดู BHSGD.I.§ 8.9, 17.13.

แต่บรัฟ วิจารณ์ว่าเป็นคำสมาสมากกว่าจะแจกวิภักติ์

ดู John Brough, "The Language of the Buddhist Sanskrit Texts," BSOAS 16 (1954) : 352.

มิใช่สันสกฤตใด ๆ หากปรากฏในต้นฉบับ รูปดังกล่าวนั้น จะถือว่าใกล้เคียงกับสำนวนดั้งเดิมมากกว่ารูปที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นสันสกฤตอย่างถูกต้องไปแล้ว[43]

อย่างไรก็ตาม ดังกล่าวในบทก่อนแล้วว่า สำนวนเดิมก่อนจะเปลี่ยนเป็นสันสกฤตบางตอนบันทึกไว้ด้วยภาษาปรากฤต ประเด็นในการพิจารณาจึงน่าจะแคบเข้า ถ้าหากรูปไร ๆ ซึ่งมิใช่สันสกฤตจะใกล้เคียงกับสำนวนดั้งเดิมของผู้แต่ง ข้อบกพร่องอันเกิดจากการจาร การจำทรงกันมาผิดพลาดในบางข้อซึ่งอาจเกิดขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไป รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงบางหน่วยเสียงไปเป็นหน่วยเสียงที่ผู้ถ่ายทอดคุ้นเคยในสมัยต่อมา ก็ต้องถูกรวมถือว่า เป็นสำนวนเขียนดั้งเดิมของผู้แต่งด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะกล่าวสรุปได้เพียงว่า ลักษณะภาษาซึ่งไม่เหมือนสันสกฤตเป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของภาษาสันสกฤตในลลิตวิสตระ ไม่ควรจะกล่าวสรุปโดยรวมว่าข้อผิดพลาดใด ๆ จะเป็นรูปแบบหรือสำนวนเขียนของผู้แต่งหรือยกข้อผิดพลาดอันเกิดขึ้นให้แก่ผู้แต่งหรือผู้เปลี่ยนภาษา

ดังนั้น หากภาษาในลลิต ผู้แต่งเน้นความถูกต้องของฉันทลักษณ์มากกว่าไวยากรณ์ของภาษา เราก็สามารถใช้หลักไวยากรณ์เป็นบรรทัดฐานในการลงความเห็นว่า ผู้แต่งไม่ได้เข้มงวดทางไวยากรณ์มากนัก แต่ให้ความสำคัญกับข้อบังคับทางฉันทลักษณ์มาก

---

[43] Franklin Edgerton, Buddhist Hybrid Sanskrit Reader, 2nd edition, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1972), p. v (preface).

> Any non-Sanskritic form presented in the mss. must in general be regarded as closer to the original form of the text than a 'correct' Sanskrit variant.
>
> cf.BHSGD.I.§ 1.40

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงรูปวิภักติ์ข้างต้นน่าจะเป็นการแยกคำด้วยความเข้าใจผิดมากกว่าจะลบวิภักติ์ ไม่เช่นนั้น ก็อาจเป็นด้วยอิทธิพลภาษาพูดหรือภาษาปรากฤต ซึ่งวิวัฒน์ไปจากยากไปหาง่าย โดยในระยะแรกใช้วิภักติ์แทนกัน* ในระยะต่อมา

---

*การใช้วิภักติ์แทนกันบาลีและปรากฤตอื่น ๆ มีอยู่มาก

ดู Geiger., § 80.2, 82.3, 82.5, 34, 88.3, 90.1, 92.1, 96.3, 105.4. etc.

cf. Pischel., § 364, 366, 375, 379 etc; Gune., § 38a. etc.

น่าสังเกตว่า รูปที่นำไปใช้ในประโยคซึ่งถือว่าวิภักติ์ตกหล่น ที่ลงท้ายด้วยสระ อ จะมีมากเป็นพิเศษ ภาษาปรากฤตธรรมบทก็มีลักษณะเดียวกันอยู่มากมาย เช่น รส < รสา, ฉท < สฑา, รูว < รูปา , ทุริม < ทีรฺฆ (บาลี ทีฆ), ปริพฺพเช (บาลี) ฯลฯ ในคาถาว่า

ruva chada rasa ganā|
phasa dhama ya kevala‖

Gāndhārī.37.

เทียบบาลี: rūpā saddā rasā gandhā|
phassā dhammā ca kevalā‖

Sn.579.

yo du drigha ci rasa ji|
aṇo-thuluśuhaśuhu‖
loki adiṇa na adi'adi|
tam aho brommi bramaṇa‖

Gāndhārī.19.

เทียบบาลี: yo gha dīgham va rassam vā|
aṇum-thūlam subhāsubham‖
loke adinnam nādiyati|

ก็อาจถึงระดับที่นำคำไปใช้ได้โดยไม่ต้องแจกวิภักติ์ การวิวัฒน์ของภาษาดังกล่าวอาจจะไม่ใช่เปลี่ยนแปลงไปโดยใช้ระยะเวลาอันสั้น หากอาศัยระยะเวลายาวนานพอควร ดังนั้น รูปวิภักติ์จึงอาจหายไปบ้าง คงอยู่บ้าง ในที่สุดก็อาจไปถึงระดับที่ไม่ต้องแจกวิภักติ์หรือแจกวิภักติ์แต่น้อย การที่ภาษาสันสกฤตผสม คงรูปแจกวิภักติ์บ้าง ตัววิภักติ์หายไปบ้าง ใช้หน่วยเสียงสระแทนกันบ้าง อาจเป็นด้วยอิทธิพลการวิวัฒน์ดังกล่าวข้างต้น

---

tam aham brūmi brāhmaṇam‖

Dhp.xxxiii.29.

yo du kama prahatvana|

aṇakare parivaya‖

kama-bhoga-parikṣiṇa|

tam aho bromi brahmaṇa‖

Gāndhārī.20.

เทียบบาลี: yo dha kāme pahatvāna|

anāgāro paribbaje‖

kāma-bhava-parikkhīṇam|

tam aham brūmi brāhmaṇam‖

Dhp.xxxiii.46.

12. ความผิดพลาดของผู้จาร (Scribal Errors) ทำให้หน่วยเสียงสูญหาย บรัฟ ให้น้ำหนักในประเด็นนี้มาก[44]

ความจริงผู้ดูแลในการจารก็คงจะมีดูแลกำกับอยู่ด้วย แต่ทว่าผู้จารก็ย่อมชำนาญในการจารเป็นหลัก อาจจะไม่ใช่ผู้รอบรู้คัมภีร์หรือภาษาในคัมภีร์ก็ได้ การที่ผู้จาร ได้จารผิด น่าจะบ่งบอกได้ว่าในสมัยที่จาร ภาษาที่จารอาจจะเลิกพูดกันแล้วหรือผู้จารอาจไม่คุ้นเคยกับภาษาที่จาร ทำให้ละเลยหน่วยเสียงไปด้วยความประมาท

ที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจะเป็นความผิดพลาดของผู้จาร คือ

สรฺวโพธิสตฺตฺวจริษฺปนฺ- (Lal.V.3.27)

น่าจะเป็น สรฺวโพธิสตฺตฺวจรฺยานิษฺปนฺ- หรือมิฉะนั้นก็อาจได้รับอิทธิพลบาลีเป็น จริยา ผู้จารอาจจะตกคำว่า ยา ไปในระหว่างนี้

ปฺรภรศฺมิ (Lal.V.3.27)

น่าจะเป็น ปฺรภารศฺมิ หน่วยเสียงที่หายไปคือสระ อา เพราะ ปฺรภา เป็นสตรีลิงค์

พุทฺธโกฏีนิยุต- (Lal.V.8.17)

อปฺสรสะโกฏีนิยุต- (Lal.V.8.24)

ทั้งสองคำเปลี่ยนแปลงสระ จาก โกฏิ (อิ การันต์สตรีลิงค์) เป็น โกฏี และก็ปรากฏในร้อยแก้วไม่ใช่ร้อยกรอง จึงน่าจะผิดพลาด ถ้าไม่ใช่ผู้จารผิดพลาดก็คงผู้บอกได้บอกผิด หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ก่อนหน้าจะมีการจาร เพราะคำนี้ มีสระติดต่อกันถึง 4 พยางค์ อาจจะมีการยืดสระ เพื่อให้เสียงรื่นขึ้น

---

[44] รายละเอียดดูในบทวิจารณ์ของจอห์น บรัฟ ใน

John Brough, " The Language of The Buddhist Sanskrit Texts," BSOAS 16 (1954) : 353 ff.

สรุปสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียง

การเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียงที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด น่าจะสรุปได้ใน 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยมีเงื่อนไข

หมายความว่าเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของภาษา นักภาษาศาสตร์สามารถสืบหาร่องรอยและจัดเป็นกลุ่มได้ เช่น การกลมกลืนเสียง การแทรกเสียง การที่หน่วยหนึ่งหน่วยเสียงในฐานเพดานดึงหน่วยเสียงอื่นให้ร่วมฐานกับตน การที่หน่วยเสียงพยัญชนะกลับไปเป็นหน่วยเสียงสระ อิทธิพลจากการเน้นเสียง การใช้หน่วยเสียงแทนกันในลักษณะผันแปรอิสระของหน่วยเสียง เป็นต้น

ปรากฏการณ์เหล่านี้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพระเวทหรือในยุคภาษาอินโดอารยันสมัยโบราณบางส่วนอาจมีไม่มาก แต่ทั้งหมดมาปรากฏเด่นชัดในกลุ่มภาษาปรากฤตซึ่งแพร่หลายในยุคกลางของอินเดีย

2. การเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีเงื่อนไข

การเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีเงื่อนไขในที่นี้หมายถึง การที่หน่วยเสียงไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของภาษา แต่เกิดจากความบกพร่องในด้านต่าง ๆ คือผู้เรียบเรียงคัมภีร์อาจจะแต่งไม่รัดกุมในเรื่องไวยากรณ์ภาษา ผู้ถ่ายทอดสืบต่อมาไม่พิถีพิถันในเรื่องหน่วยเสียง ผู้จารไม่ระมัดระวังในเรื่องอักษร รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งมีขึ้นในระยะหลัง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ทำให้ภาษาที่ใช้อยู่ในคัมภีร์เปลี่ยนไป ในกรณีที่หน่วยเสียงได้ตกหล่นไปมาก นอกจากจะไม่รักษาสำนวนภาษาดั้งเดิมแล้ว ยังก่อให้เกิดการถกเถียงในเรื่องความหมาย

การเปลี่ยนแปลงในข้อนี้ไม่มีขอบเขตกำหนด เพราะไม่ได้อยู่ใต้เงื่อนไขธรรมชาติเหมือนการเปลี่ยนแปลงในข้อ 1 แต่ละคัมภีร์จึงมีเปลี่ยนแปลงหรือบกพร่องไปมากบ้างน้อยบ้างภาษาอื่นภาษาทั่วไป

หน่วยเสียงที่เปลี่ยนแปลงไปในกรณีที่ 1 อาจสรุปได้ว่า ความหมายคงเดิม หรือนักภาษาสามารถสืบฐานได้ใกล้เคียงหากความหมายจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนการเปลี่ยนแปลงใน

กรณีที่ 2 นี้ หน่วยเสียงอาจหายไป รูปวิภักติ์ที่แจกอาจตกหล่น ยิ่งหน่วยเสียงหายไปมากเท่าไร การตีความหมาย ก็หาข้อยุติโดยถูกต้องไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

1.วิภักติ์นาม*

na ca kāmaguṇaratibhiḥ tṛptirlavanodakaṃ yathā pītvā|

te tṛpta yeṣa prajñā ūryā lokottarā virajā‖ (Lal.V.26.11-12)

วิภักติ์ที่ ตกหล่นในที่นี้ คือ เต < เตษุ, ตฤปฺต < ตฤปฺติรฺ, เยษ < เยษุ

kena sakalagata ti bodhī kālo'yaṃ mā upekṣasva‖(Lal.V.9.24)

วิภักติ์ที่ตกหล่นคือ สกลคต < สกลคตสฺ, ติ < ตฺริ หรือ เต,

adhyeṣaṇāṃ devagaṇasya tūṣṇī-

magṛhṇadevānadhivāsanaṃ ca ‖(Lal.V.5.25-26)

วิภักติ์ที่หายไปคือ อคฤหฺณ < อาคเฤหฺณ, เทวาน < เทวานำ

2.วิภักติ์อาขยาต

samatītya kāmadhātuṃ devā ye rūpadhātukāneke|

sarve tyabhinandante spṛśeya siddhivrate bodhiṃ‖(Lal.V.9.21-22)

วิภักติ์ที่ยากแก่การสันนิษฐาน คือ สฺปฤเศย ซึ่งในที่นี้อาจเป็นได้ทั้ง สฺปฤเศยมฺ (หมวดสัปตมี) หรือ สฺปฤเศต หมวดสัปตมีเช่นกันแต่อยู่ในฝ่ายอาตมเนปท

jambudhvajenyā na hi sāsti nārī|

yasyā samarthā dharitum narottamaḥ‖(Lal.V.21.11-12)

วิภักติ์ที่ยากแก่การสันนิษฐาน คือ ยสฺยา ซึ่งอาจเป็น ยา อสฺยาตฺ คำว่า อสฺยาตฺ ในที่นี้คือวิภักติ์อาขยาตหมวดสัปตมี หรือเป็น ยา อสฺยา ซึ่งเป็นนามศัพท์

---

*ดูรายละเอียดในหน้า 155 เป็นต้นไป.

อย่างไรก็ดี รูปที่ประกอบวิภักติ์ให้ข้างต้นนี้เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น ภาษาสันสกฤตหมายรู้เนื้อความโดยวิภักติ์เป็นสำคัญ เมื่อวิภักติ์ตกหล่นไป ผู้ศึกษาก็ย่อมจะตีความได้หลายหลายเมื่อให้ได้สำนวนแปลที่คิดว่าน่าจะถูกต้องที่สุด ประโยคที่ยกมาข้างต้นจึงอาจพิจารณาได้ในอีกหลายแง่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย